ולוקח ובלבד שלא יראנו לוקט רבי עקיבא במקום ר"א עבדינן כותיה וב"ש במקום ב"ה אינה משנה ותיפוק ליה דנעשה שומר לפרי ורחמנא אמר [1]וערלתם ערלתו את פריו אאת הטפל לפריו ומאי ניהו שומר לפרי אמר רבא היכא אמרינן דנעשה שומר לפרי היכא דאיתיה בין בתלוש בין במחובר הכא במחובר איתיה בתלוש ליתיה איתיביה אביי פיטמא של רמון מצטרפת והנץ שלו אין מצטרף מדקאמר הנץ שלו אין מצטרף אלמא דלאו אוכל הוא ותנ' גבי ערלה קליפי רמון והנץ שלו קליפי אגוזים והגרעינין חייבין בערלה אלא אמר רבא היכא אמרינן דנעשה להו שומר לפירי היכא דאיתיה בשעת גמר פירא האי קפרס ליתיה בשעת גמר פירא איני והאמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה הני מתחלי דערלה אסירי הואיל ונעשו שומר לפירי ושומר לפירי אימת הוי בכופרא וקא קרי ליה שומר לפירי רב נחמן סבר לה כרבי יוסי דתנן רבי יוסי אומר סמדר אסור מפני שהוא פרי ופליגי רבנן עליה מתקיף לה רב שימי מנהרדעא ובשאר אילני מי פליגי רבנן עליה והתנן מאימתי אין קוצצין את האילנות בשביעית ב"ש אומרים כל האילנות משיוציאו וב"ה אומרים החרובין משישרשרו והגפנים משיגרעו והזיתים משיניצו ושאר כל האילנות משיוציאו ואמר רב אסי הוא בוסר הוא גרוע הוא פול הלבן פול הלבן ס"ד אלא אימא ישיעורו כפול הלבן מאן שמעת ליה דאמר בוסר אין סמדר לא רבנן וקתני שאר כל האילנות משיוציאו אלא אמר רבא היכא אמרינן דהוי שומר לפרי היכא דכי שקלת ליה לשומר מיית פירא הכא כי שקלת ליה לא מיית פירא הוה עובדא ושקלוה לנץ דרמונא ויבש רמונא ושקלוה לפרחא דביטיתא ואיקיים ביטיתא (והלכתא כמר בר רב אשי דזריק את האביונות ואכיל את הקפריסין ומדלגבי ערלה לאו פירא נינהו לגבי ברכות נמי לאו פירא נינהו ולא מברכינן עליה בורא פרי העץ אלא בורא פרי האדמה) פלפלי רב ששת אמר שהכל רבא אמר לא כלום ואזדא רבא לטעמיה דאמר רבא כס פלפלי ביומי דכפורי פטור כס זנגבילא ביומא דכפורי פטור מיתיבי היה ר"מ אומר ממשמע שנאמר וערלתם ערלתו את פריו איני יודע שעץ מאכל הוא אלא מה ת"ל עץ מאכל להביא עץ שטעם עצו ופריו שוה ואיזהו זה הפלפלין ללמדך שהפלפלין חייבין בערלה וללמדך שאין ארץ ישראל חסרה כלום שנאמר [2]ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם לא תחסר כל בה לא קשיא הא ברטיבתא הא ביבשתא אמרי ליה רבנן למרימר כס זנגבילא ביומא דכפורי פטור והא אמר רבא האי המלתא דאתיא מבי הנדואי שריא ומברכין עליה בפה"א לא קשיא הא ברטיבתא הא ביבשתא חביץ קדרה וכן דייסא רב יהודה אמר שהכל נהיה בדברו רב כהנא אמר במ"מ בדייסא גרידא כ"ע לא פליגי דבמ"מ כי פליגי בדייסא כעין חביץ קדרה רב יהודה אמר שהכל סבר דובשא עיקר רב כהנא אמר בורא מיני מזונות סבר סמידא עיקר א"ר יוסף כותיה דרב כהנא מסתברא דרב ושמואל דאמרי תרוייהו כל שיש בו מחמשת המינין מברכין עליו בורא מיני מזונות: גופא רב ושמואל דאמרי תרוייהו כל שיש בו מחמשת המינין מברכין עליו בורא מיני מזונות ואיתמר נמי רב ושמואל דאמרי תרוייהו כל שהוא מחמשת המינין מברכין עליו בורא מיני מזונות וצריכא דאי אשמעינן כל שהוא הוה אמינא משום דאיתיה בעיניה אבל על ידי תערובות לא

קמ"ל

ובלבד שלא ירקנו. המכר כשהוא לוקט מן הנטיעות: **אינה משנה.** ואין זה ספק אלא ודאי: **ותיפוק ליה.** דאי נמי ר' עקיבא דאמר לענין מעשר דלאו פירא נינהו לענין ערלה אסירי קפריסין דהוה ליה שומר: **בתלוש ליתיה.** סופו שנופל הימנו כשמגיע להתבשל: **פיטמא של רמון.** הפרח שבראשו כעין שיש לתפוחים ולאפרגלין: **מצטרפת.** לכביצה לטומאת אוכלין: **והנץ שלו.** כן ברמון כקפרס באביונות: **אין מצטרף.** אע"ג דקי"ל בהעור והרוטב (חולין ד' קיז:) שומרים מצטרפין לטומאה קלה דהיינו טומאת אוכלין הני מילי קליפת האגוז והרמון אבל הנץ שומר על גבי שומר הוא ואין מצטרף והכי אמרינן בהעור והרוטב (שם ד' קיט:): **חייבים בערלה.** דרחמנא רבינהו אתא פריו הטפל לפריו והא נץ ליתיה שומר בתלוש שכשמתיבש נופל מעל הקליפה: **קפרס ליתיה בגמר פירא.** כשמגיע סמוך לבשולו הוא נופל ממנו: **מתחלי.** תמרי כקפרס בגלגף: **בכופרא.** כשהתמרים קטנים קודם בשולם: **סבר לה כר' יוסי.** דכופרא הוי פרי ואע"פ שלא נגמר לפיכך שומר שלו חשוב שומר: **סמדר אסור.** ענבים כיון שנפל הפרח וכל גרגיר נראה לעצמו קרוי סמדר וקאמר ר' יוסי כיון שבא לכלל סמדר קרוי פרי ואסור משום ערלה: **ופליגי רבנן עליה.** והלכה כרבים הלכך אביונות בעוד שהקפריסין בהן לאו פירי נינהו ולא מיקרו קפריסין שומר לפרי: **בשאר אילנות.** חוץ מן הענבים: **אין קוצצין בשביעית.** דרחמנא אמר לאכלה ולא להפסד: **משיוציאו.** את הפרי: **משישרשרו.** משיראו בהן כמין שרשרות של חרובין: **משיגרעו.** שהענבים נעשים כגרוע ולקמן מפרש לה: **משיניצו.** משיגדל הנץ סביב: **הוא בוסר הוא גרוע.** כל מקום שהזכירו בוסר הוא גרוע: **פול הלבן ס"ד.** הא בענבים קיימינן: **מאן שמעת ליה דאמר.** גבי ענבים בוסר הוא דהוי פרי אבל סמדר לא: **רבנן.** הוא דפליגי עליה דר' יוסי במסכת ערלה וקאמרי בשאר אילנות דמשיוציאו הוי פרי הלכך: **ביטיתא.** אביונות: **כס פלפלי.** כל דבר שאדם אוכל שלא כדרכו מקרי כסיסה: **פטור.** מכרת: **המלתא.** ליטוארי"ו בלע"ז: **שריא.** אין בה לא משום בשול נכרים ולא משום געול נכרים: **הנדואי.** כושיים: **חביץ קדרה.** מין מאכל קפוי כמו חלב שמבשלוהו בקיבה כך עושין מאכל קפוי בקדרה ולקמן מפרש לה קמחא ודובשא ומשחא וקרו ליה אברושד"י: **דייסא.** של חטים כתושות במכתשת: **דייסא כעין חביץ קדרה.** לקמן (ס) מפרש לה מאי דמתברי באסיתא ויהבו בהו דובשא ועביד להו בקדירה: **סמידא.** סלת:

קמ"ל

קליפי אגוזים והגרעינין חייבין בערלה. דפירי נינהו מכאן יש לברך על הגרעינין של גודגדניות וגרעיני אפרסקין ושל תפוחים וכל מיני גרעינים של פירות בורא פרי העץ: **אין** קוצצין אילנות בשביעית. ול"ת בלא שביעית נמי תיפוק ליה דלאסור משום לא תשחית את עצה (דברים כ) וי"ל דלא טעין קבא דלא שייך ביה לא תשחית כדאיתא פ' לא יחפור (ב"ב כו.) אי נמי איירי דמעולה בדמים לעשות ממנה קורות דאז לא שייך לא תשחית ומיהו משום איסורא דשביעית איכא דלאכלה ולא לסחורה ולא להפסד:

שיעורו כפול הלבן. ופחות מכאן לא הוי פירא מכאן יש ללמוד דעל בוסר פחות מפול לא מברכינן עליה בורא פרי העץ אלא בורא פרי האדמה: לשון ה"ג **והלכתא** כמר בר רב אשי מדלגבי ערלה לאו פירא הוא וכו'. והיה אומר הר"מ דלגבי ערלה לאו פירא הוא היינו משום דכל המיקל בארץ הלכה כמותו בח"ל אבל בארץ ודאי הוי פירא ומברכין עליו בורא פרי העץ ובברכות ליכא חלוק בין בארץ לח"ל: **ברטיבא.** כגון ליטואר"ו בלעז מברכין עליה בורא פרי האדמה אבל יבישתא לא מברכינן עליה וכן הלכה כזנגבילא שקורין זימז"יברו בלעז וכן (א) קל"ו של גרופל"י שאין רגילים לאכול [אלא] ברטיבתא כגון בליטואר"ו אין מברכין עליהם כלל ביבשתא אבל עץ של קנמון שקורין קניל"א מברכין עליו בורא פרי האדמה מפני שרגילין לאכלו ביובש וגם הוא גדל על הארץ כמו קנים ועל צוקר"ו מברכין בורא פרי העץ כי יערי עם דבשי (שיר ה) זה צוקר"ו ואגוז שקורין מוסקד"א מברכין בורא פרי העץ שגם נוהגין לאכול אותו ביובש: **כל** שיש בו מחמשת המינין מברכין עליו בורא מיני מזונות. וכן קליר"ט"ש בלע"ז שעושים מקמח ומים או מחלב מברכין עליהם בורא מיני מזונות וכן כשנותנים קמח לתוך פולין או לתוך עדשים או כרישים וכן לתוך שקדים שעושין לחולה אם עושין אותו כדי שיסעוד הלב או צריך לברך בורא מ"מ ואם לדבק (ב) בעלמא אינו צריך לברך בורא מ"מ וטוב להחמיר ולגמעו בתוך הסעודה לאחר ברכת המוציא ופטור ממה נפשך:

בורא

עין משפט נר מצוה

כה א טוש"ע י"ד סי' רלד סעיף א:

כו ב מיי' פ"ה מהל' טומאת אוכלין הלכה כא:

כז ג מיי' פ"ט מהל' מ"ש ונטע רבעי הל' יג טוש"ע י"ד סי' רלד סעיף א:

כח ד מיי' וטוש"ע שם:

כט ה מיי' שם:

ל ו ז מיי' פ"ה מהל' שמטה ויובל הלכה יח טוש"ע או"ח סימן רג סעיף ב:

לא ח מיי' פ"ח מהל' ברכות הלכה ו סמג עשין כז טוש"ע או"ח סי' רג סעיף ו:

לב ט י כ ל מיי' שם הל' ז ופ"ב מהל' שביתת עשור הלכה ו סמג שם ולאוין סט טוש"ע או"ח סי' רג סעיף ה ויו"ד סי' תריב סעיף א:

לג מ טוש"ע או"ח סי' רג סעיף ו:

לד נ ס מיי' פ"ג מהל' ברכות הל' ד סמג עשין כז טוש"ע או"ח סי' רח סעיף ב וסעיף ט:

◆

מוסף רש"י

הובא בעמוד הבא.

◆

רבינו חננאל

[הני מתחלי דערלה אסירי הואיל ונעשו שומר לפרי. פירוש קליפי כפניות שהן שומרין לכפניות שהן כופרי, וכשיוצאים הכפניות נעשין תמרים. נפלי הני מתחלי ולא מתקמו עד שעת גמר תמרים]. [רב נחמן סבר לה כר' יוסי וכו'. ואמר רב אסי וכו'. ראה פי' ר"ח פסחים נב ב ג א]. פלפלי רב ששת אמר שהכל רבא אמר ולא כלום. ומיסתברא דכי פליג רב ששת ורבא בפלפלי יבישתא, אבל ברטיבתא דברי הכל בורא פרי האדמה, דהא תניא בהדיה עץ מאכל זה פלפלין. ואזדא רבא לטעמיה דאמר רבא פלפלי יבישתא ביומא דכפורי פטור. וזנגבילא (ח)[ה]מלתא דאתיא מבי הנדואי. דינא כדין פלפלי יבישתא ולא כלום וביום הכפורים פטור. וזנגבילא רטיבתא בורא פרי האדמה וביום הכפורים חייב. ועל דבש קנים שנקרא צוקר מברכין בורא פרי העץ, לפי שמוציאו מבשול הקנים המתוקים. וכל היכי דמספקא ליה ליברך שהכל נהיה בדברו, דתנן ועל כולם אם אמר שהכל נהיה בדברו יצא. [בדייסא גרידא כולי עלמא לא פליגי דמברכין בורא מיני מזונות. פי' דייסא הריפות גרידא בלא עירוב דבש ובלשון ישמעאל הריסא]. רב ושמואל דאמרי תרוייהו כל שיש בו חמשת המינין מברכין עליו בורא מיני מזונות. וכל שכן כל שהוא מחמשת המינים בלא תערובות שמברך בורא מיני מזונות כדאידך דרב ושמואל. ואע"ג דאיתותבו רב ושמואל, לא איתותבו אלא באורז, דסבירא להו דאפי' בעיניה לא מברך עליה בורא מיני מזונות, [ואותבן] עלה מברייתא דמברך אאורז בורא מיני מזונות ונדחו דבריהם. אבל בתערובת חמשת המינים לא נדחו דבריהם והלכתא כוותייהו ומברכים בורא מיני מזונות. ולאחריו ברכה מעין שלש.

מסורת הש"ס

א) [גיטין יח: יבמות ט.], ב) עוקצין פ"ב מ"ב [חולין קיז:], ג) ערלה פ"א משנה ח, ד) פסחים דף נג:, ה) ערלה פ"א משנה ז, ו) שביעית פ"ד משנה יד פסחים דף נג:, ז) מהרש"ל מ"ז כי הוא מגמל ס"ג ולאו מן הגמ' וכן הוא לשון ברא"ש, ח) יומא פא:, ט) שם סוכה לה. [ע"ש בפירש"י ותוס' ליסבך], י) [ביומא איתא א"ל רבינא], כ) יומא שם, ל) [ויקרא כה], מ) [דף לז:], נ) [מלחמה נב"ק לג:].

◆

תורה אור השלם

1. וְכִי תָבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ וּנְטַעְתֶּם כָּל עֵץ מַאֲכָל וַעֲרַלְתֶּם עָרְלָתוֹ אֶת פִּרְיוֹ שָׁלֹשׁ שָׁנִים יִהְיֶה לָכֶם עֲרֵלִים לֹא יֵאָכֵל: ויקרא יט כג

2. אֶרֶץ אֲשֶׁר לֹא בְמִסְכֵּנֻת תֹּאכַל בָּהּ לֶחֶם לֹא תֶחְסַר כֹּל בָּהּ אֶרֶץ אֲשֶׁר אֲבָנֶיהָ בַרְזֶל וּמֵהֲרָרֶיהָ תַּחְצֹב נְחֹשֶׁת: דברים ח ט

◆

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה ברטיבא וכו' וכן קלאו"ו של גרופל"י שאין: (ב) ד"ה כל שיש וכו' ואם לדבק, נ"ב פ"ל דף ל"ט ע"א:

◆

גליון הש"ס

גמ' כל שיש בו כו'. עי' לקמן מ"ח ע"ב תוס' ד"ה אלא כו': רש"י ד"ה משיוציאו את הפרי כו'. עי' פסחים נ"ב ע"ב גרס"י ד"ה משיוציאו ול"ע: תוס' ד"ה כל כו'. ואם לדבק. לקמן ל"ט ע"א: בא"ד א"צ לברך כו'. ליענא קיימא הוא מה דנקטו א"צ לברך הא לאו איטו רשאי לברך במ"מ דהוי כמברך על שקדים במ"מ דהוי ברכה לבטלה: בא"ד בתוך הסעודה. ק"ל הא שקדים תוך הסעודה טעון ברכה ול"ע:

◆

מוסף תוספות

א. בתוס' רי"ש כתב, מה"ג הוא וזה דפשיט לן דהלכה כמותו. ב. בתוס' רי"ש כתב, כדאמרי' לקמן תבשילא דסילקא דשדו ביה קמחא לדבוקי בעלמא הוא דעבידי ומברכים עליו בפ"ה האדמה (ועיין בעיו"ז בב"ח).

◆

לעזי רש"י

ליטוארי"ו [ליטואריי"א]. אבקה רפואית מומתקת.

אברושדי"י. (מלה פרסית, אולי: קטעם האלים).

◆

רב ניסים גאון

מאימתי אין קוצצין את האילנות בשביעית. ומפני מה אין קוצצין מפני שאמר הכתוב והיתה שבת הארץ לכם לאכלה ודרשי' לה לאכלה ולא להפסד ובמסכת דפסחים בפרק מקום שנהגו (דף נב) כדאמרינן ר' אילא קץ כפניתא דשביעי' אקשי' עליה והיכי עבד הכי לאכלה אמר רחמנא ולא להפסד וכו' ומפרקינן בסופיה אלא ר' אילא בדנסחני קץ כלומר שאין באין לידי גמר פרי ולכך התיר ר' אילא לקוצן והכין אמר בעל הלכות כפירושי' דנסחני כפניות דנסחני דקרו להו גופרי מברכין עליהן בורא פרי העץ דכיון דלא עבדי פירא אחריני היינו פירייהו ואית בבבא קמא בפ' החובל בחברו (דף צא) אמר רב דיקלא דטעין קבא אסור למיקצייה והא אנן תנן וכמה יהא בזיתים ולא יקוצנו רובע שאני זיתים דחשיבי וזו המשנה אע"פ שהיא בשביעית לא הקשו ממנה עליה דרב אלא משיעורא דאית ביה דהוא רובע ורב אמר קב אלא מיהו דברי רב בכל השנים קאמר ואינן מיוחדין בשביעית בלבד מפני שכל דבר שיש בו הפסד הוא אסור מן הכתוב דכתיב (דברים כ) לא תשחית את עצה הלא תראה כי כל שרשי עציו יקרים ויש הנאה מעציו יותר מפריו מותר לקוצו הואיל והוא משתכר בקציצתו אינו עובר עליו משום לא תשחית כדאמרי' אמר רבינא ואם היה מעלה בדמים מותר ואיתא בברייתא נמי סיועא להא רק עץ אשר תדע זה אילן מאכל כי לא עץ מאכל הוא זה אילן סרק וכי מאחר שסופנו לרבות כל דבר מה ת"ל כי לא עץ מאכל הוא להקדים סרק למאכל יכול אפי' מעלה בדמים ת"ל רק ואיתא בבבא בתרא בפרק לא יחפור (דף כו) מאי דמסייע לה ובסוף פ' הישן תחת המטה (סוכה דף כט) הזכירו ענשו של דבר ואמרו בשביל ד' דברים מאורות לוקין ואחד מהן קוצצי אילנות טובים וזה הדבר נוהג בשאר השנים אבל בשביעית אין מותר לקוץ מהפירות אלא לאחר שנגמרין כגון כפניאתא דנסחני דהוא גמר פירי דידהו דרחמנא אמר תהיה כל תבואתה לאכול ואמרי' בגמ' מלמד שאינה נאכלת אלא תבואה וכל מה שנקצץ ממנה קודם גמר פירי הרי הפסידו ורחמנא אמר לאכלה ודרשי ליה רבנן לאכלה ולא להפסד דתנן (שביעית פרק ד משנה י) כל האילן כיון שבא לעונת המעשרות מותר לקוצו: